

Dr. Puskás Attila Dékán Ünnepi beszéde

2023.07.08.

Évzáró Ünnepi Ülés

Tisztelt Ünnepi Ülés!

Oklevélátadó ünneppel zárjuk a 2022/23-as akadémiai évet a Hittudományi Karon. Okleveleket adunk át a közösség-szervező és katekéta-lelkipásztori munkatárs alapszakon végzett diákjainknak; a hittanár-nevelőtanár és katolikus teológus mesterszakot végzett hallgatóinknak; a doktori iskolában licencia és doktori fokozatot szerezetteknek; és habilitált kollégáinknak. Örömmel és hálával állapíthatjuk meg, hogy szellemileg termékeny és kiemelkedően eredményes év volt a magunk mögött hagyott esztendő. Idén kétszer annyian vehetik át diplomájukat az alapciklusban mint tavaly. Több új doktort avatunk mint az elmúlt esztendőben és az azt megelőző évben. A habilitáltak száma pedig egészen kimagasló. Mindezért hálás köszönet a mindenható és gondviselő Istennek, aki megadta diáknak és tanárnak egyaránt az erőt, a kitartást és az elszántságot a közös munkához, amelynek szép gyümölcsként örömmel nyújtjuk át a diplomákat a mai ünnepen.

Kedves végzős hallgatóink, Doktoraink és habilitált Kollégáink!

Útravalóul engedjék meg, hogy felidézzek néhány szempontot arról, hogy mi a teológia művelőjének a küldetése, legyen az akár teológiatanár, akár hitoktató-hittanár, akár közösség-szervező vagy lelki kísérő. Ehhez Blaise Pascal gondolatait hívom segítségül, aki kerekén 400 évvel ezelőtt, 1623. június 19-én született. A kiváló matematikus és filozófus Pascal nem volt ugyan hivatásos teológus, de a szaktudományos és a filozófiai racionalitás határait élesen látó és a keresztény hitet mélyen átélő gondolkodóként maradandó mondanivalója van a hit tartalmait az értelem munkájával feldolgozó és közvetítő teológus számára is. Mi sem ékeőbb bizonyítéka ennek, mint az, hogy Ferenc pápa a nagy francia gondolkodó születésének 400. évfordulója alkalmából, 2023. jún. 19-én kelt apostoli levelében méltatta Pascal életművét és ennek aktuális üzenetét.¹ Ebből három szempontot kiemelve és továbbgondolva érdemes a teológus küldetéséről néhány megfontolást tennünk.

1. Ferenc pápa apostoli levelének a címe: „Sublimitas et miseria hominis”, vagyis: „Az ember nagysága és nyomorúsága”. Pascal gondolkodásának egyik ágostoni ihletettséggű alaptételét sűríti magába ez a cím. *„Nádszál az ember, semmi több, a természet leggyengébbike; de gondolkodó nádszál. Nem kell az egész világmindenségnek összefognia ellene, hogy összezúzza: egy kis pára, egyetlen csepp víz elegendő hozzá, hogy megölje. De még ha eltaposná a mindenség, akkor is nemesebb lenne, mint a gyilkosa, mert ő tudja, hogy meghal; a mindenség azonban nem is sejtje, hogy mennyivel erősebb nála”* – írja a filozófus Pascal az ember paradox léthelyzetét reálisan felmérve.² Az ember nagysága, hogy megismerésében,

¹ Ferenc pápa: *Sublimitas et miseria hominis* apostoli levele Blaise Pascal születésének 400. évfordulója alkalmából, Róma 2023. június 19.

https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_letters/documents/20230619-sublimitas-et-miseria-hominis.html

² Blaise Pascal: *Gondolatok*, Gondolat, Budapest, 1983, 169. (nr. 347). Ehhez hasonlóan az ember paradox léthelyzetét fogalmazza meg különösen is a 72, 194, 416, 418, 423, 434 töredékben.

akarásában, szeretetében mindig túllendül minden elérten, vágyik a teljességre és megsejti a Feltétlent. Tud hatáiról, s éppen ezért nem mindenestül lehatárolt; véges, de a Végtelenre nyitott. Az ember nyomorúsága, hogy radikálisan véges, kiszolgáltatott, halálba futó, szenvedéstől és bűntől fenyegetett lény. Létezésének e furcsa kettőssége, nagysága és nyomorúsága, feszültséget teremt és próbára teszi. Ebben az alaphelyzetben óriási a kísértés, hogy nagysága megszédítse, vagy épp ellenkezőleg, nyomorúsága porba taszítsa. S még nagyobb a kísértés, amint Pascal nem győzi hangsúlyozni, hogy az ember megkísérlje elfeledni a próbatételt, elkerülni az életdöntést, belemenekülve a szórakozás, a mindennapi tevékenység, a közgondolkodás és ízlés világába, tovább növelve ezzel saját nyomorúságát. **A teológus szüntelen feladata**, s itt sokat tanulhat Pascaltól, hogy ébren tartsa az ember paradox léthelyzetének tudatát, kiélesítse a nagyság és nyomorúság eleven tapasztalatát, segítse az eltompulás kísértésének leküzdését és az élet átfogó értelmére irányuló kérdés bátor feltételét.

2. Sokféle válasz adható arra a kérdésre, hogy mi az élet végső és a létezés átfogó értelme. *A felfuvalkodott ész és szív* azt gondolja, hogy az ember maga képes végességének határait leküzdeni és végtelenbe mutató vágyakozását betölteni. Innét fakadnak a történelemben az ember divinizálásának utópiái, politikai programjai és totalitárius rendszerei. *A beszűkülő ész és szív* azt gondolja, hogy kudarcra ítélt törekvés a lét egészleges értelmét, a végső igazságot, a feltétlen szeretetet és az egyetemes igazságosságot megcélzó természetes vágyakozás. Meg kell elégednünk a hétköznapi élet apró értelmesség-tapasztalatokkal: „menjünk, műveljük kertjeinket”, tegyük minél kényelmessé az életünket. Itt az értelem a számító, kísérletező, eszközöket előállító és a természetet uralmat gyakorló észre korlátozódik, azzá silányul. Az akarat és a szeretet tárgya immár csak a praktikus, a gyakorlati haszonnal járó, a részleges és átmeneti jó lesz. *A kétségbeeső ész és szív* azt gondolja, hogy az ember paradox léthelyzete, végtelenbe feszülésének és radikális végességének a számára feloldhatatlan kettőssége abszurd szituáció, mely a lét átfogó értelmének a hiányáról árulkodik. S innét könnyen eljut a következtetéshez: Jobb lenne, ha nem is létezne; jobb lenne, ha semmi nem lenne. Az emberi válaszok sokfélesége és ellentmondásossága láttán joggal kérdezzük: Ki tárja fel előttünk az élet, a történelem és a létezés végső, átfogó értelmét? A hívő Pascal válasza egyértelmű: „nem csak Istent nem ismerhetjük meg másként, csak Jézus Krisztus által, hanem magunkat sem ismerhetjük meg, csak Jézus Krisztus által. Jézus Krisztus nélkül nem tudjuk sem azt, hogy mi az életünk és mi a halálunk, sem azt, hogy ki az Isten és kik vagyunk mi magunk.”³ **A teológus hivatása**, hogy Pascallal együtt tanúsítsa és érvekkel indokolja, hogy Krisztus, az értünk megtestesült, kereszten szenvedett, meghalt és feltámadt Ige az egész valóság végső értelme, Isten, a teremtés és az ember teljes Igazsága. E teljes Igazságot elfogadó, Krisztusban hívő ember egzisztenciális módja a remény és az alázat. Értelme és szíve nem felfuvalkodik, nem beszűkül, de nem is esik kétségbe, hanem megnyílik a Krisztusban kinyilvánult létértelem felé és ebben a megnyílásban mind értelme, mind szíve kitágul. Nem teszi zárójelbe sem a végességét, sem a végtelenre irányultságát; nem erőlteti túl az ember önerejének lehetőségeit, de nem menekül önnön végességébe sem. Próbára tett léthelyzetét nem

³ Idézi Ferenc pápa *Sublimitas et miseria hominis* kezdetű apostoli levele.

https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_letters/documents/20230619-sublimitas-et-miseria-hominis.html

abszurdnak, hanem titokzatosnak tekinti. Olyan titoknak, mely egy őt meghaladó Szent Titokra utal, akinek szeretetéből ered és akinek szeretetébe megérkezik ajándékba kapott léte. Tőle reméli saját paradox léthelyzetének, a véges és végtelenség pólusai között kifeszítő próbatételnek a végleges feloldását. **A teológus hivatása**, hogy a hitnek, reménynek, alázatnak ebben az egzisztenciamódjában, a Krisztussal való találkozás erejében élve gondolkozzék, tanítson, vezesse testvéreit és minden jószándékú embert Jézus Krisztus Istenéhez.

3. Megfontolásaink zárásként érdemes felidézni Pascal értelmezését a hit és az értelem kapcsolatáról. A nagy francia gondolkodó, egy személyben matematikus, filozófus és a hit eleven tapasztalatában élő keresztény ember. Pascal az értelem embere, aki nemcsak írásaival, de egész életével felhívja a figyelmet az emberi értelem nagyságára. *„Egy napon apja azon kapta, hogy fia geometriával foglalkozik, és hamarosan észrevette, hogy a 12 éves Blaise, anélkül, hogy tudott volna a tudósok elméleteiről, a földre rajzolt ábrákkal bizonyította Euklidész első 32 tételét. (...) 17 éves korától kora legnagyobb tudósait látogatta, és hamarosan egymást követték a felfedezései és publikációi. 1642-ben, 18 évesen feltalált egy számológépet, a mi számítógépeink elődjét.”*⁴ A *Gondolatok* című teológiai igénnyel megírt filozófiai munkájában is nagy jelentőséget tulajdonít a geometriai/matematikai gondolkodásnak, de számot vet egy más típusú gondolkodással is, amely nem levezetések és bizonyításokon, hanem a sok szempontot egybefogó és lényegmegragadó intuíción alapszik. Pascal az átélt hit embere is. 1654. nov. 23-a éjszakáján egy mindent meghatározó Isten és Krisztustapasztalatban volt része. Élményét pontos dátummal feljegyezte egy papírlapra, amelyet emlékeztetőül bevarrt a kabátja bélésébe, s amelyet csak halála után találtak meg. E *Memoriale*-nak nevezett feljegyzése első szavába így sűríti bele Istentapasztalatát: „Tűz”. Majd később a megfelelő kifejezéseket keresgélve-ismételve ezt írja: *„Bizonyosság, bizonyosság, csodálatos, öröm, béke. Jézus Krisztus Istene.”*⁵ Pascal annak az embernek és kiváló tudósaknak a példája, akinek értelme újból és újból megnyílik a mind Nagyobb és Átfogóbb felé: a geometriai racionalitástól az intuitív racionalitásig, s innét tovább a hit megvilágító tapasztalatáig. Pascal a létezés és az emberi megismerés hármasságát különbözteti meg: a fizikai testek világát, a szellemi lét tartományát és a szeretet/hit rendjét; az elsőhöz hozzáférést az érzékelés és a geometriai-deduktív ész; a másodikhoz az intuitív gondolkodás; a harmadikhoz a kegyelemen fogant hit biztosítja.⁶ A test, a szellem és a szeretet három önálló rendet alkot. A magasabb rend az alacsonyabbakból nem vezethető le, s ez utóbbiak semmit nem adnak hozzá a magasabbhoz. Valahogy úgy, ahogy: *„A pontok semmit sem adnak hozzá a vonalhoz, a vonalak semmit a felületekhez, a felületek semmit a testekhez”*.⁷

A pascali kijelentést így értelmezhetjük: Ahogy a vonal nem a pontok, a síkidom nem a vonalak, a test nem a síkidomok egyszerű megsokszorozásával keletkezik, hanem minőségileg új dimenziók hozzáadásával – így is fogalmazhatnánk: minőségi ugrással –, úgy a hit sem pusztán

⁴ https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_letters/documents/20230619-sublimitas-et-miseria-hominis.html

⁵ Uo.

⁶ Vö. Blaise Pascal: *Gondolatok*, i.m., 234, 793a.

⁷ Blaise Pascal: *Potestatem numericarum summa*, 171. Idézi Hans Urs von Balthasar: *A dicsőség felfénylése. Teológiai esztétika II/2, Teológiai stílusok. Laikusok*, Sík Sándor Kiadó, Budapest, 2005, 568 sk.

az észérvek sokszorozásával születik meg, hanem egyfajta minőségi ugrással, a kegyelemtől megérintett ész és akarat dimenzióváltásával. Ugyanakkor, ahogy a magasabb dimenziójú test magában foglalja a síkot, a sík a vonalat, a vonal a pontot, úgy a hit is magában foglalja az érzékelés és az értelem megismerésrendjét. A hit látása, a hívő megismerés semmit sem vesz el az érzékelés és ész igaz megismeréséből, de új távlatot ad neki. **A teológus hivatása** ennek a szélesebb és messzebb tekintő távlatnak az érvelő, módszeres és értelmező felmutatása.

Ennek a küldetésnek a teljesítéséhez kívánom az Örök Bölcsesség világosságát és áldását minden végzős hallgatónknak, új doktorainknak és habilitált kollégáinknak!